

VII. PÜSPÖKI JELENTÉS

1928. november 10.

Ravasz László 1928-as gyömrői egyházlátogatása alkalmából –
„Kicsiny diasporából hirtelen növekedő gyülekezetek ...
Örkény, Pomáz, Szentendre, Dunabogdány, Alberti-Irsa,
Nyáregyháza, Gyömrő...”

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

Immár hetedik éve rakom ki színes kavicsokból a Főtiszteletű Egyházkerület szeme előtt egyházi életünk mozaik-képét. Mint minden mozaikkép, ez is merev és darabos; szépséget legfeljebb az kölcsönöz neki, ha a magasságokból reáhull a tiszta, égi fény. Ha ez a díszes gyülekezet, egyházunk iránti szeretettől átmelegedve, ihletéstől sugárzó szemmel nézi ez ábrákat, bizonyára meglátja bennük Isten üzenetének titkos jegyeit, hiszen egyházunk életében minden eseményén az Ő keze nyoma sugárzik. E pillanatban felejtünk el minden emberi vonatkozást, a gyarló képrakót, a hétköznapi események szürke kavicsait és figyeljük a magát kijelentő Isten kezejárását, ki egy év történetén keresztül beszél ez ünnepi órában hozzánk.

Halottak

*Oh mely sokan elaluvának
A mult esztendőbe'
Kik nálunknál jobbak valának,
Szálltak temetőbe!*

Mindenelőtt régen búcsúzó barátnak, *Takács József* alakja ötlük az elköltözöttek élén szemünkbe. Hét esztendőn át marasztaltuk, s a végén mégis örökre útrakelt. Nincs közöttünk szép magyar arca, mely fajtájának típusa volt, nem halljuk kedves, nyílt, zsörtölődő és mégis szeretettel teljes beszédjét. Élő alakja már nem jár közöttünk, mint a kötelességteljesítésnek, pontosságának, hűségnek és önmegtartózkodásnak példája. Pásztor volt és bölcs, népének született vezére s egyben legszebb példánya, a régi kálvinista papoknak lemintázható képe. Egyszerűsége mindenki bízalmát és rokonszenvet ébresztett, erkölcsi súlya valami közös megegyezéssel felkínált bírói székbe ültette őt, hogy onnan tegyen osztályt az ifjabb nemzedék között. Magyarság és kálvinizmus összeszövődött benne s ő az alföldi idealizmusnak egyaránt avatott liturgusa¹ volt, akár a Kossuth-kultusz igéit, akár egyháza történelmi és erkölcsi igazságait hirdette. Ajka beszédjének tiszta pásztori élete és hű szívének szolgálata adott fogantatót és közhitelt. Püspöki körúton voltam, mikor a váratlan halálhír utólért. Siettem végtisztességtételére, amelyen Cegléd városa apraja-nagyja, az egész egyházmegye és az egyházkerület vezetői vettek részt. Egyházkerületünk részvétét és gyászát telhető módon kifejeztem elhunyt felett, s itt emlékezetének kegyelettel áldozva, javasolom, hogy élete nagy tanítását, egyéniségének el nem múló értékeit, késő nemzedékek okulására, annáleseinkbe jegyezzük fel.

Tanácsbíráink közül elköltözött *Bocsor Lajos* tengődi lelkipásztor, a külsősomogyi egyházmegyének volt esperese. Szótlán, szerény, nyilvánosságtól visszahúzó egyénisége nem mindennapi belső értékeket rejtett. Hivatásáról eszményien gondolkozott és e képet nagy lelki fegyellemmel, a gyenge test ellen való hősiesség tusakodással töltötte be. Szolgálata szenvedést jelentett reá, mert magával szemben magasabb mértékkel mért, s e világ sok kicsinyes és keserű támadását fokozott érzékenységgel viselte. Terhét mégis gyönyörűségnek vallotta, pedig igája alatt felvérzett a válla. Halvány mosolya mélyebben lelkünkbe nyilallik, valahányszor reágondolunk, mint mások patétikus lamentációja. Emlékezte legyen áldott! Elment a minden élők útján három világi tanácsbíránk: *Ballagi Aladár*, *Balassa Sándor* és

¹ istentiszteleten a liturgiát végző személy

Győrffy Balázs. Ballagi Aladár egyet.² tanár ez év július havában tért örök nyugovóra. Édesapja, Ballagi Mór, egyházkerületünknek tanácsbírája, teológiánknak kitűnő tanára, a magyar tudományosságnak egyik büszkesége volt. A XIX. sz. nagy humanistájának nevezhetném őt, aki e kor nagy emberei közül leginkább hasonlít Reuchlinhoz. Ballagi Aladár csodálatos tehetségekkel volt megáldva; polyhistor volt, akinek szellemi alkatában a részletismeret és az ismeretek világának nagy egybetartozása és összefüggése volt a jellegzetes vonás. Temperamentumának izzó hevével állott igazságai mellett és tudományos meggyőződése alapján mindig valamely szent egyoldalúság profétizmusa hatotta át. Egyházunknak hű, alázatos gyermeke volt, bölcs tisztje és puritán közkatonája. Balassa Sándor Fehér vármegye egyik régi gentry³-családjából származott, amelynek tagjai közül egyik felejthetetlen és áldott nevű alapítványtevőnk telt ki. Nemes gondolkodású, finom modorú, komoly és hű lélek volt; egy pusztuló társadalmi osztály rokonszenves, hallgató és munkás képviselője. Győrffy Balázs Kecskemét áldott talaján termett, a Tisza-Duna közötti civitas egyik tizenhárompróbas polgára volt. Élete városával és egyházával teljesen összeforrott. Sohasem vonakodott, mikor újabb terheket kellett vállalni, hanem komolyan, elszántan és bizakodva állotta a próbát, – viszont szerényen, önismerettel ékeskedve tudott helyet adni másoknak s öröme telt abban, hogy a szolgálatban elől, a jutalmak kiosztásánál hátul állhatott. Az a férfiú, aki egy életen át egyházának egész lelkéből szolgált, halála után hozzá méltó s fennkölt lelkű hitvesével, kivel csodálatos lelki közösségben élt, közös végrendelet formájában a kecskeméti egyháznak 96 hold földbirtokot adományozott.

Lelkészeink közül ebben az évben elköltözött *Biczó Zsigmond* bonyhádi, *Biczó Pál* kosdi és *Pátkai János* pátkai lelkész. Emlékezetük legyen áldott!

Tanáraink és tanítóink közül *Katona Mihály* kecskeméti nyugalmazott igazgató, *Várady István* kunszentmiklósi tanár, Pápay Dezsőné *Miklós Ilona* dunavecsei polg. isk. tanárnő, *Jakó Sándor* szentendrei ny. polg. isk.⁴ tanár és *Kovács Gyula* kecskeméti gyakorló-iskolai tanító ravatalára tettük le az emlékezet cíprus-ágát. Világi jeleseink közül *Kovács Sebestény Endre* a budapesti egyházközség gondnoka vett örök búcsút tőlünk.

Váratlanul dőlt ki az élők sorából *Klepp Péter*, a jugoszláviai egyházmegye derék esperese. Német református törzsokról hajtott, Kunszentmiklóson a Baksay Sándor lelke oltotta magyarrá. Személyében nagyszerűen képviselte a magyar és németajkú reformátusság közös érdekeit és közös ígéreteit. Keménykezü, melegszívű, átlátszó jellemű, igaz és jó ember volt. Emlékezetét kegyelettel áldjuk.

Egyetemes Konventünket gyász érte legrégebb tagjának és egyik, főoszlopának, *Sass Béla* konventi jegyzőnek elhunytával. A jegyzői tollnak klasszikusa, a jegyzői tisztnak nagy talentumú betöltője volt. Délceg, erős alakja hirtelen tűnt el a többrebizatás dicsőségében.

A testvér bányai evangélikus egyházkerület felügyelőjét, *Zsigmondy Jenő* urat ezelőtt pár héttel kísértük utolsó útjára. Hithűség, bölcsesség, az evangélium által megszentelt erények, hosszú és önzetlen szolgálatának szép eredményei teszik áldottá és feledhetlenné emlékezetét.

Üdvözlések

A fekete kavicsok után jönnek az örömek és a köszöntésnek fehér kövecskéi. A legelsőre konventünk világi elnökének, *Dókus Ernő* ömértóságának neve van felírva. Alig egy éve, hogy átvette legmagasabb

² egyetemi

³ dzsentri, itt: köznemes

⁴ nyugalmazott polgári iskolai

közigazgatási testületünk vezetését, azóta már egyhangú bizalom a zsinat világi elnöki székébe emelte. E legmagasabb polcon rokonszenves alakja szemünk láttára egyre nő. A közelmúltban mély fájdalom járta át szívét, testvérbátyjának elhunytával. Gyászának ünnepi csendjében halkan lépünk eléje és orcáját megbecsülve, meghajlással fejezzük ki őszinte részvétünket. De túl a gyászson, szeretettel és bizalommal köszöntjük őrhelyén.

Két testvéregyházkerület ebben az évben örömmünnepet ült. A Tiszántúli Egyházkerület főgondnoki székébe beiktatta idősb nagybányai vitéz *Horthy István* lovasgenerális úr őexcellenciáját. A magyar nemes úrnak, a hős és igaz katonának, az aranytiszta férfi jellemnek messze világító példaképét szívből köszöntjük, életére és szolgálataira Isten áldását kérjük. A Dunántúli Egyházkerület folyó év szeptember 26-án ülte püspökének, főtiszteletű *Dr. Antal Géza* öméltóságának 40 éves lelkési és tanári jubileumát. Egyházkerületünk elnöksége a püspöki vizitáció elhalaszthatatlan kötelessége miatt nem vehetett részt ez ünnepélyen, de díszes küldöttséggel képviseltette magát és adott kifejezést belső örvendezésének a testvéregyházkerület boldog napja felett. Egyházkerületünk szeretettel fordul az alkotó erejének, Istentől adott képességeinek teljességében ünneplő illusztris vezér személye felé, kívánván neki és népének Istentől minden áldást.

Egyházkerületünk esperesi és gondnoki karában új, kedves arcokat köszönhetünk. *Nyáry Pál* felsőbaranyai esperes úr, egyházunk evangéliumi megújulásának szóban, írásban és példaadásban egyik legkiválóbb, legbátrabb harcosa volt. Az a tény, hogy negyedszázados lelkipásztori és evangélizátori munkája után a közbizalom az esperesi székbe ültette, szimbolikusan jelképezi, hogy az ébredési mozgalmaknak szigorúan egyházasnak kell lenniök, viszont az anyaszentegyháznak legelső sorban lelki ébredésre és evangéliumi megújulásra van szüksége. Szívből köszöntöm a pesti egyházmegye megválasztott új esperesét, *Mocsy Mihály* üllői lelkész urat. Mindnyájunk résztvevő szeretetétől körülvelt elődjének, *Nagy Ferencnek* leghívebb munkatársa volt, most méltó utódja lett. Az ő rendkívüli munkabírása, közvetlen, nyílt, kedves modora, szívós erélye és megértő bölcsesége nagy próbának vették alá a legnagyobb egyházmegye kormányzói munkájában. Kérjük Istent, hogy testi, lelki erőit tartsa meg, szolgálata eredményes és áldott legyen. Szívből köszöntöm a pesti egyházmegye világi elnöki székében gróf *Teleki Tibort*, ki testvérbátyjának, egyházkerületünk legelső és legrégebb világi vezérének promotio⁵ révén megüresedett székébe ült. Hozza magával nemzetségének fénylő hagyományait, egyéniségének varázsát és nagy közéleti értékeit. Megáldjuk azt a percet, midőn helyét ennél az asztalnál, mint a Dunamelléki Egyházkerület hétágú gyertyatartójának egyik új fényessége, elfoglalja. Öntsön reá olajat égi kéz és lángja lobogjon és világítson!

Fájdalommal nélkülözzük *Kátai Endre* tolnai esperes úr kedves alakját. Korban és szolgálatban régóta legidősebb, tavalyig azonban friss munkakedv szerint legfiatalabb esperesünk volt. Mindnyájunk őszinte rokonszenve száll a dunaszentgyörgyi parochia felé, s kedves betegünknek kívánunk Istentől gyógyulást, már a legközelebbi alkalomnál vidám és jó találkozást. *Fejes Dániel* jászkiséri lelkész és egyházkerületi tanácsbíró szolgálati idejének kitöltése és megtetézése után nyugalomba ment. Ennek következtében tanácsbírói állásáról elköszönt. Fél százados szolgálata után a megérdemelt nyugalom legyen békességes és nagyon tartós. Áldott alkonyatának verőfényébe szövődje be a mi szeretetünk és jókívánságainknak sugara. Szeretettel köszönünk el *Szöllősy Antal* drávacsepelyi és *Vitányi Bertalan* czuni, nyugalombamenő lelkészársainktól is és életükre Isten gazdag áldását kérjük.

⁵ előléptetés

A jugoszláv református egyházmegye új esperesét, *Ágoston Sándor* urat szívből köszöntjük. Üzenjük neki a Jelenések Könyvében a 2-ik rész 8–10. verseiben foglalt drága ígéretet.

Nem mehetünk el szótlánul három olyan dátum mellett, amely egyházkerületünk gondnoki karát érdekelte. *Benedek Sándor* önmagyméltósága jún. 17-én ülte tisztelői, barátai és Istentől megáldott nagy családjá körében házasságkötésének 50-ik évfordulóját. Az aranymenyegzős párt: a férfit, egyházunk büszkeségét, éppúgy, mint méltó és fennkölt hitvesét, mindnyájunk áldáskívánása vette és veszi körül most is. *Ráday Gedeon* solti gondnok úr önmagyméltóságát szívből köszöntjük abból az alkalomból, hogy a Kormányzó Úr a polgári érdemrend I. osztályával tüntette ki mindnyájunk örömeire és megelégedésére. Ugyanez a kitüntetés érte tanácsbírói karunk egyik kiválóságát, *Szászy Béla* önmagyméltóságát, élete egyik legnagyobb művének, az új polgári törvénykönyvnek befejezése alkalmából. *Kálmán Jenő* külsősomogyi gondnok urat meleg szeretettel köszöntjük egyházi szolgálatának 25-ik évfordulója alkalmából. A jubileumi öröm ezüst selymébe beleszőjjük szeretetünk és elismerésünk aranyszálait.

Külföld

A világprotestantizmus nagy óceánjának egyik hullámverése ez év október havában itt, Budapesten csapta fel tiszta gyöngyeit. A Protestantizmust Védő Nemzetközi Szövetség harmadik ülését közöttünk tartotta meg. Ez az összeövetel egyfelől a magyar protestantizmus közös sorsának és közös jövődjének próféta tényét véste a lelkünkbe; azután megérezte velünk a világszolidaritás nagy vigasztaló és buzdító áldásait, végül bepillantást nyújtott abba az óriási szellemi folyamatba, amely jelenlegi kultúránknak egyik legnagyobb Golf-árama: a világprotestantizmus egységébe, jelenlegi helyzetébe és kilátásaiba. Nyilvánvalóvá tette előttünk a protestantizmusnak azt a legnagyobb feladatát, hogy külső és belső ellenségével szemben akkor védheti meg legbiztosabban magát, ha megtartja történelmi és történelemfeletti örökségét, az evangéliumot s a Jézus Krisztus szabad, belső és szellemi vallásának hivatott ápolója marad.

Ide sorozom azt a jelentéktelennek látszó, mégis reánk nézve fontos eseményt, hogy folyó év november 4-én ünnepeltük a budapesti református német leányegyház templom építésének 50-ik évfordulóját. E napon újra összedobbant szívünk a német birodalom és Svájc reformátusainak szívével és megérezte a Galata levél igazságát: egymás terhét hordozzátok és úgy töltsétek be a Krisztus törvényét. De megérezte azt is, amit az Ige ehhez a parancshoz hozzász: Isten nem csúfoltatik meg, amit vet az ember, azt aratandja is.

Szeretném, ha a magyar református közvélemény érdeklődése nagyobb mértékben fordulna az amerikai református magyarok sorsa felé. Magam felelősséget érzek amerikai véreink iránt és keresni fogom a módját, hogy ezt szolgálatban is kifejezésre juttassam. Örülök annak, hogy egyházkerületünk egyik kiváló lelkésze, Muraközy Gyula, közöttük jár igehirdetői úton éppen ezekben a hetekben. Az amerikai magyar reformátusság még lelkileg kellően konszolidálva nincs. Nagy százaléka elhelyezkedett az ottani Reformed Churchben, egy kis része a presbiteriánus egyházban, míg egy töredéke szabad egyházi szervezetben kíván tömörülni. Az utóbbi és a két előbbi csoportosulás között áldatlan harc dúl. Ez a harc felőrli az amerikai reformátusság erőit és minket egy idegen világ szemeláttára nemzeti hibáink legszomorúbb mezében mutat be. Nézetem szerint az amerikai magyarságnak szervezeten is egyesülnie kell, s ameddig ez nem lehetséges, lélekben kell atyafiúi egységre jutnia, mert csak ennek elérése után láthat hozzá rendkívüli feladatának teljesítéséhez. A kivándorlott magyarok első nemzedékét a tradíció, az élő emlékek, a szakadatlanul hazasíró lélek megtartják magyarnak. A veszedelem tulajdonképpen a második nemzedék sorsánál kísért. Ezeknek a megtartásáért sokkal rendszeresebb és

odaadóbb munkát kell végeznünk, mint amelyet eddig végeztünk. Örvedetes dolog, hogy az ottani nagy református egyházak, különösen pedig az, amelyhez a tiffini egyezményvel egyházaink jó része csatlakozott, ez iránt minden testvéri segítségre készek. Tudják azt, hogy a magyarság a tőlünk kivándorolt atyafiakra nézve az evangélizáció és az egyház kötelékébe való megtartás szempontjából a legfőbb eszköz. A magyarok pedig világosan látják, hogy az evangéliumi hit és egyházi élet az egyetlen módszer nemzeti mivoltuk fenntartására. Ideálisabb alap kooperáció számára alig képzelhető. Ők a nemzeti jelleget kívánják erősíteni az evangélium érdekében, mi az evangélium ügyét akarjuk szolgálni a nemzeti jelleg szempontjából. Meg kell tehát keresni a módot, a minél bensőségesebb és változatosabb testvéri együttműködés számára. Remélem, hogy eljön az ideje annak, amikor erre vonatkozólag illetékes fórum előtt egészen konkrét javaslatokat tehetek.

A felekezeti viszonyról

A felekezeti viszony terén az elmúlt évben a Csonka-Magyarországon lényeges változás nem történt. Ami történt, az egyetemes vonatkozású és Magyarországot csak rész szerint érdekli. Ez az egyetemes jelentőségű tény volt a *Mortalium animos*⁶ című bulla kibocsátása, amely a stockholmi és a lausannei ökumenikus mozgalomra adott feleletet. Mind a két mozgalom kellő módon foglalkozott a körlevél jelentőségével. Mindenik kiemelte, hogy megjelenésével a világot meglepetés nem érte, legfennebb néhány olyan buzgó idealista lett egy csalódással gazdagabb, aki arra gondolt, hogy a római egyház a tridentinum óta következetesen elfoglalt exclusiv magatartását, az egész keresztyénségnek eme rendkívül válságos századában, meg fogja változtatni. Megállapították illetékesek, hogy a pápai körlevél abból a szellemből fakadt, amely az elmúlt századok során a szakadásoknak és meghasonlásoknak szülőoka volt. A lausannei és stockholmi mozgalmat pedig éppen az jellemzi, hogy ezzel a kizárólagos és feltétlen meghódolást követelő felfogással kívánt szakítani és a Krisztusban való egységből próbálta az egyházak egységesítését elérni, szemben az eddig követett módszerrel, mely az egyházban való egyesítéstől kívánja a Krisztusban való egységet elérni. Ugyancsak rámutattak az encyclica ama kifejezésével szemben, mely az egységre törekvőket „pánchristianusok”-nak nevezte, arra a körülményre, hogy a keresztyénség történetében nem új dolog az ilyesmi. Már többször megesett, hogy gúnynévből a dicsőség boldog elnevezése lőn. Antiochiában christianusoknak csúfolták a Jézus első követőit és a keresztyén név ma a legmagasabbrendű emberi értékjelző. Tudjuk, hogy protestánsoknak nevezték Luther híveit ellenségei és ebből származott az a díszítő jelző, amelynek ma már igazi értelme, a protestor igéből származtatva, olyan bizonyágtevőt jelent, aki egy felismert igazság mellett megáll. Tehát viseljük a pánchristiánus és szakadár jelzőt igaz hitünk és jóra törekvésünk új és felemelő bizonyágaképen. Viszont azt is megállapíthatjuk, hogy ha bárhol nem katolikus ember felszólal egy olyan pápai bulla ellen, amely róla és ideáljairól elítélően beszél, ezzel még a felekezeti békén sérelem nem esett s ha esik, a sérelmet nem a védekező követte el.

Egyébként Magyarországon megmaradt a régi helyzet. A protestantizmus alig egyharmad kisebbséget jelent egy olyan felekezettel szemben, amely az országnak több mint kétharmadát foglalja magában. Kisebbségnek lenni nem rózsás helyzet, akár nemzeti, akár vallási téren. De adva van számára az egyenes út: egyfelől a maga egységének, akcióképességének, zárt és átütő voltának minél teljesebb kifejlesztése, másodsor az állam interconfessionális⁷ jellegének, az egyenlőséget és viszonyosságot biz-

⁶ XI. Pius pápa 1928-ban kiadott enciklikája

⁷ felekezeti

tosító törvényeknek a megőrzése és a fejlesztése. Ezen a téren különösen a kormányzat felelős és vezető tényezőinél fogatkozást nem találtam. Túl buzgó és mindenáron érdemek szerzésére törekvő alsóbb hatóságok részéről történnek kilengések és elvárjuk, hogy ha ezek kellő formában panasz tárgyává tételnek, a jogorvoslat nem marad el. Kétségtelen dolog, hogy a felekezeti béke nemzeti érték, amiért mindig a kisebbségnek kell meghoznia a nagyobb áldozatot. Ez az ő látszólagos hátránya tulajdonképpen egy nagy privilégium, amelynek megvan a maga nagy missziói értéke. Egyébként apró felekezeti pörpatvarral nem lehet elterelni a figyelmet a legnagyobb és legégetőbb egyházpolitikai kérdésről: miképpen tudja és fogja megőrizni az államkormány a nemzeti szuverénitási attribútumait az elaltatott főkegyúri jog felébresztésével!

Egyetemes egyházi életünk

Az elmúlt esztendő egyházunk történetében nevezetes dátum, mert az idén nyílt meg a IV-ik országos budapesti zsinat. E zsinatnak feladata az, hogy egyfelől jelenlegi törvénykönyvünk hiányait kijavítsa, az ott lefektetett egyházkormányzati elveket tovább fejlessze, de ugyanakkor, s nézetem szerint ez a fontosabb feladata, reformzsinattá kell válnia azáltal, hogy a református egyház intézményes életműködésébe olyan funkciókat iktat be, amelyek az újabb időkben per abusus⁸ kimaradtak. Érttem ezalatt az egyház missziói, tudományügyi, fegyelmi és caritativ funkcióinak, illetve feladatainak a szolgálatát. Bár e téren egyházunk közvéleménye még távolról sem mondható kialakultnak, mégis reményem van arra, hogy józan, meggondolt, de azért nagyjelentőségű jelenlegi zsinatunk a kérdést tetemesen közelebb viheti a megoldáshoz. Mindez azonban nem ment fel az alól a kötelesség alól, hogy különösen egyházi köznevelésünk alapelveit, programját és egész rendszerét legalább elméleti téren ne revideáljuk, mert a merőben megváltozott viszonyok egyházunknak ezt a 400 esztendő örökségét és páratlan történelmi kiváltságát lényegében érintik.

Szolgálataim

Áttérve a szolgálataimról való beszámolásra, mindenekelőtt azt kell jelentenem, hogy a múlt év olyan irodalmi feladatot rótt reám, amely időmnek és erőmnek jó részét igénybe vette. De azért Isten után volt alkalmam az ország és a külföld különböző helyein az Ige szolgálatát végezni. 1927. november 13-án résztvettem Kiskunhalason, Dunamellék egykori nagy papjának, Szilády Áronnak, szoborleplezési ünnepén. November hó 4-én Nyíregyházán, november hó 6-án Kecskeméten – itt az új leány-internátus felszentelésével – november hó 27-én Hódmezővásárhelyen szolgáltam, december hó 4-én felszenteltem a józsefvárosi új templomot, december hó 11-én Pécsen az újonnan épült gyülekezeti házat és konferenciát tartottam a baranyai lelkészekkel az egyke kérdésében. Január 17-én Szegeden, január 24-én Miskolcon, január 22-én Kecskeméten szolgáltam a Protestáns Irodalmi Társaság, a Protestáns Menza illetve a Kálvin-Szövetség ügyét. Június 26-án résztvettünk Debrecenben a Horthy István főgondnok úr őexcellentiája beiktatásán. Augusztus 24-étől szeptember 1-éig Prágában voltam elfoglalva a Nemzetközi Jóbarátság világgyűlésén. Szeptember 2-án Hódmezővásárhelyt a Kálvineum javára rendezett ünnepélyen szolgáltam, míg szeptember 6-án Szabolcska Mihály ókécskei ünnepén üdvözöltem mindnyájunk büszkeségét, az édesszavú magyar költőt, a hű és jó lelkipásztort, aki élete verőfényes délutánján visszaköltözött vihardúlta földjéről az ősi eresz alá. Szeptember 9-én Ceglédnek új lelkipásztorát, Czeglédy Sándor győri lelkészt és volt dunántúli egyházkerületi lelkészi főjegyzőt

⁸ itt: igaztalanul

iktattam be hivatalába, ezzel is kifejezést akarván adni annak a nagy örömmek és nyereségnek, amely kerületünket az ő megválasztásával érte. Szeptember 17–23-ig a Hágában tartott presbiteri világszövetség ülésén vettem részt egy előadás tartásával. Október 13-án Debrecenben és másnap Hajdúnánáson szolgáltam a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság zászlója alatt. Mindezek azonban csak töredék-munkák voltak, ahhoz a fárasztó és hosszú munkához képest, amelyet a pesti egyházmegye látogatása rótt reám. Kisebb-nagyobb megszakításokkal április 24-től június hó 7-ig tartott az első turnus, a második pedig szeptember 25-től, néhány napi megszakítással, október 21-ig. Ezzel elérkeztem ahhoz a ponthoz, amelyen jelenthetem, hogy Isten jóvoltából mind a hét egyházmegyénket meglátogathattam. A baranyai látogatást, melyet 1921. októberében végeztem, nem tekinthetem teljesnek. Ugyanis püspökké szenteltetésem után néhány nappal keltem útra, főképen azért, mert Baranya a szerb megszállás alól épen azokban a hetekben szabadult fel. Baranyában minden egyházközséget nem látogathattam meg az idő és a kellő előkészületek hiánya miatt. Nyolc-tíz helyre összecsoportosítottuk az összes egyházközségek lelkipásztorait és presbiterait, sokszor a híveket is. A személyekkel volt ugyan alkalmam maradék nélkül találkozni, de nem állott módomban az egyházközségeket a helyszínén számba venni. Ezt a hiányt, ha Isten segít, még pótolni fogom.

Először hadd számoljak be a pesti egyházmegyéről. A pesti egyházmegye lélekszáma fölül van a 200.000-en. Ha a legújabb statisztikát vesszük figyelembe, ebből több mint 102.000 Budapest város területére esik, a pesti és az óbudai egyházközségre. Ennek az egyházmegyének lélekszáma egyházkerületünk lélekszámának majdnem a felét teszi ki. Egymagában nagyobb, mint a baranyai, solti, somogyi, tolnai, vértessaljai együttvéve. Tulajdonképpen négy rétegből tevődik össze. Egyik Budapest, másik a Pest környéki nagy munkás gyülekezetek, azután egynéhány régi tiszta magyar református falu és végül idegen nemzetiségek és felekezetek között elszórt kis szívós telepedések. Az egész egyházmegyére jellemző a hívek szakadatlan hullámzása. A nagy budapesti gyülekezetekben például alig lehet megvonni az egyházközségi vagy parokhiális határokat. A hangyabolyszerű költözködéssel folytonosan változik a gyülekezet népessége és rengeteg munkaerő és költség árán sem lehet a hívek karthotékszerű nyilvántartását megejteni. Budapest különben, mintegy óriás vacuum cleaner⁹, szakadatlanul szívja magába a vidéken meglazult existenciákat, s ezért mintha egy nagy zarándoklás folyna a főváros felé; ez az állandóan rajzó tömeg vagy Budapesten, vagy pedig a külvárosokban telepszik meg. Míg Baranyában vagy Somogyban a lélekszám stagnálásáról szólnak a jelentések, a pesti egyházmegyének egyik-másik gyülekezetében Amerikát megszégyenítő módon szökken fel a gyülekezeti tagok lélekszáma. Mindez kötelességünké teszi, hogy foglalkozzunk a *pesti egyházmegye megosztásával*. Nem helyes gazdálkodás az, amikor hét egyházmegye közül az egyikben több a lélekszám, mint öt másikban együttvéve. Ez egyenlőtlenséget mutat először a teherhordozásban, de egyenlőtlenséget mutat annak a fontos református elvnek tekintetéből is, amely nemcsak az egyének, hanem a közületek és a tömegek egyensúlyozását és egyenlő érvényesülését kívánja. Lehetetlen dolog az, hogy a Dunamelléki Egyházkerületben, a több mint kétszáz ezer lelket számláló pesti egyházmegye ugyanakkora alkotmányjogi súllyal bírjon, mint a nála csaknem tízszer kisebb külsősomogyi egyházmegye. De egyenlőtlenséget eredményez az ilyesmi a külső anyagi források és segélyek elosztásában is. A pesti egyházmegyében van olyan egyházrész, tehát nem is egyházközség, amelynek lélekszáma nagyobb, mint egyik egyházmegyénké. Rikító példát veszek: Baranyában több mint 50 egyházközség telnek ki a budapesti egyházközség fasori egyházrészéből. Ebben a budapesti egyházrészben van *egy* lelkipásztor, *egy* elemi iskola, *egyné-*

⁹ porszívó

bány káplán és vallásitanító. A baranyai 50 egyházközségben 50 kongruás¹⁰ lelkész 50 tanítói állomás, s ezenkívül tetemes adósegély. Ugyanattól az államtól tehát egyik oldalon kongruában, iskolai segélyben, adósegélyben, közigazgatási segélyben, a nyugdíjalap megterhelésében majdnem ötvenszerte nagyobb az igénybevétel, mint a másikon. Viszont az alkotmányjogi érvényesülés tekintetéből ugyanennek az egyháZRésznek még egy szavazata sincs, mert kilencedmagával együtt gyakorolja Budapestnek 8 szavazatát. A másik részen pedig ezzel szemben 50 szavazat áll, vagyis a Dunamelléki összes szavazatoknak körülbelül egyhatod része. Ha pedig erre azt mondaná valaki, hogy ez a mammuth-egyháZRész oszlojként tíz-húsz-harminc önálló gyülekezetre: az lesz a feleletem, jó, de ez még sürgősebbé teszi a pesti egyházmegye problémájának megoldását. Az egyházmegye megosztására nézve konkrét gondolatot nem vetek fel, csak annak az elvnek a hangsúlyozására szorítokozom, hogy ezt a kérdést egész egyháZkerületünk szervezetének egészsége érdekében okvetlenül meg kell oldanunk.

A pesti egyházmegye alsó rétegét azok a református egyházközségek alkotják, amelyek vagy a reformáció korában, vagy pedig a türelmi rendelet idején keletkeztek. Ide tartoznak Gyón, Alsódabas, Ócsa, Alsónémedi, Bugyi, Szigetmonostor, Pócsmegyer, Tahitótfalu, Kisoroszi, Váchartyán, Órszentmiklós, Szada, Veresegyház, Fót, Vasad, Monor, Pécel, Kosd. Ezek a gyülekezetek alig különböznek a többi egyházmegyék hasonló összetételű gyülekezeteitől. Mindenikben csöndes, hagyományos és megnyugtató élet foly. A falu lelke küzd a közeli nagyváros átalakító hatásával. Mindenikben érezhető a haladás, a fejlődés utáni vágy. Fontos mindenik azért, mert tulajdonképpen rajtuk keresztül érkezőnk be a magyar református néplélek szűzi talajába. Homlokvonalban állanak mindnyájan és iskolapéldáivá válhatnak hamar a modern és mégis a történelmi folytonosságot megőrző református gyülekezeti életnek, s ezáltal mintegy nagy szűrőrendszer, áldott hatásokat közvetíthetnek a mögöttük sorakozó nagyszámú homogén gyülekezetek számára.

Kicsiny diasporából¹¹ hirtelen növekedő gyülekezetek – közöttük nem egy azért, mert a restauráció korszakában gyökerestől kiirtották a reformáció őstenyészetét gonosz kezek – Örkény, Pomáz, Szentendre, Dunabogdány, Alberti-Irsa, Nyáregyháza, Gyömrő, Maglód, Vecsés, Gyöngyös, Hatvan, Kistarcsa. Némelyiknél a földesúr, a Telekies, Rádayak, Nyáryak, Dabasi-Halászkok, Beleznyak, Jordánok, Pálóczi-Horváthok patrónusi hajlandósága volt a fejlődésnek megindítója; másoknál telepítési vagy pedig más szociális áramlások hívták létre az alakulást. Ezeknél az a fontos, hogy maga a gyülekezet vegye át sorsának intézését és lassanként saját erőiből táplálkozzék. Vácon, Óbudán, Üllőn, Pomázon, Dunabogdányon, nagy idegen többségben, századokon keresztül állott és virult a reformációnak egy-egy vékony, de áldott palántája. Ezek dacoltak idővel, üldözéssel és most is állanak, mert szelídek voltak, mint a galambok és okosak voltak, mint a kígyók. Egészen különös képződmények és tisztára új települések a Pest környéki külvárosok gyülekezetei. Újpest, Rákospalota, Pestszentlőrinc, Rákosliget, Rákosszentmihály, Kispest, Wekerletelep, Budafok, Soroksárpéteri, Alag, Kistarcsa, Pesterzsébet, Csepel. Tagjaik lateinerek¹², s ezek közül is óriási számmal menekültek és B-listások, vagy pedig munkások és altisztek. Ez a körülmény egyházi életünknek egyik nagy problémáját tolja előtérbe: mi a református egyház programja a szocializmussal és a munkáskérdéssel szemben? Milyen kapcsolatban van egyházunk az ipari munkássággal? A magyar református egyház a kigazda társadalommal szemben feladatát egyszerűen megoldotta. El lehet mondani azt, hogy az ország eme legmagyarabb, legegészségesebb részét

¹⁰ lelkészi illetmény állami kiegészítése

¹¹ itt: szórvány

¹² szabad foglalkozású értelmiségi, latinus műveltségű ember

megnyerte a maga számára és aki szereti az általánosításokat, elmondhatja, hogy a református egyház kisgazda-egyház. Ez a két tényező nagyszerűen megértette egymás lelkét, egyik a másinak orgánuma és inspirátora lőn. A magyar nemzeti demokrácia kialakulásának református egyházunk többek között akkor tett igen nagy szolgálatot, amidőn a magyar parasztot és a magyar földesurat, mint azonegy egyháznak presbiterait a zöld asztal mellé az isteni egyenlőség alapelvei szerint leültette. Lelkipásztori praxisunk és igehirdetésünk gazdag és alkalmas a magyar gazdatársadalom szolgálatára. A magyar kisgazda lelke, világfelfogása, politikai meggyőződése, nemzeti ideáljai tökéletes módon egybeszővődött a református egyház történelmével, a református egyház belső embereinek politikai, kulturális eszményeivel, egész pszichológiájával. De ezidőszert még nincs felkészülve egyházunk arra, hogy ugyanezt a szolgálatot rövid időn belül megtegye a magyar ipari munkással szemben is. Nemsokára azonban el kell jönnie annak az időnek, amikor a magyar ipari munkás éppúgy megtalálja helyét a református egyház demokratikus és autonóm életében, mint a magyar gazda. Eszményeinek, politikájának egész lelki minőségének olyan inspirátorát ismerje fel benne, mint a baranyai vagy sárközi magyar. Evangéliumot a magyar ipari munkáságnak, egyházat, templomot ennek az osztálynak a számára! Magyarország jövődjében az ipari munkásságra beláthatatlan szerep vár. És meg kell találni annak a módját, hogy az ipari munkás hívő református és egyházának öntudatos és dolgozó tagja lehessen, anélkül, hogy a nagy munkásközösségből kiszakadna és az egyetemes munkás osztályöntudatot megtagadná. Nincs agrár egyház és merkantil egyház. Az egyház egyformán való kapitalisták és szocialisták, merkantilisták és agráriusok számára. Épen ez az egy biztató körülmény a jövődjét illetően, mert ez azt jelenti, hogy az egyház mindenkié lehet, tehát az egyházban mindenki találkozhatik. Ezért nagy öröm számomra jelenteni, hogy Pest környékén vannak ipari munkásokból álló gyülekezetek és a szervezett munkások között derék, hű és hívő presbiterek akadnak, kik az esti szabad órákat egyházuk építésére fordítják.

A vizsgálatot természetesen egészítette ki, hogy Szentendrén meglátogattam az ottani polgári iskoláinkat és internátusunkat. Ennek az iskolának fejlődése egészen a fenntartó testület elnökségének és az intézet igazgatójának köszönhető, akik rendkívüli nehézségeket oldanak meg és mindezideig az államkormánytól sokszor kért nagyobb támogatást sajnálatosan nélkülözni kénytelenek. Vácon meglátogattam a fegyintézetet és a fegyenceknek istentiszteletet tartottam. Ugyancsak igehirdetéssel szolgáltam Aszódon a fiatalok nevelőintézetében is és Vácon a siketnéma-intézetben.

Az általános benyomásom az egész egyházmegyéről az, hogy benne lüktető élet folyik. Különösen a Pest környéki gyülekezetek végeznek szép alkotó munkát. Árnyékok nem igen nehezdedek a szívemre, de fel kell említenem az alsódabasi gyülekezet anyagiakban rendkívül válságos és igen aggasztó helyzetét, valamint azt a szomorú körülményt, hogy Kispesten a vizsgálatot a lelkész nélkül voltam kénytelen megtartani, mert őt fegyelmi eljárás során bírósági végzés függesztette fel. Ki kell emelnem azt a nagy és szép fejlődést, amit Gödöllő, Pécel, Kistarcsa, Wekerletelep mutat fel, azt a kedves, békés meleg hangulatot, amelyet Hatvanban találtam, Tahitótfalu jó szellemét, amely a püspöklátogatás emlékére 300 pengős alapítványt tett az elnéptelenedő baranyai gyülekezetek számára. Pestszentlőrincnek több békességet, Ócsának a régi hithez való erősebb ragaszkodást. Szigetmonostornak több spirituális erőt, Pestújhelynek szelídséget és alázatosságot, Alagnak bölcseséget és előrelátást, Újpestnek önmegtartóztatást kell kívánnom. Újlag világossá vált, hogy a lelkipásztor ereje és a siker titka nagymértékben attól függ, mennyire tudják az erélyt a megértéssel, a buzgóságot a szelídséggel párosítani és mennyire tudnak önmegtartóztatásban személyi igazságkereséstől megüresedni és vezetni azáltal, hogy teljes odaadással szolgálnak. Nincs más summája a cura pastoralisnak, mint az, hogy a jó pásztor életét adja az ő juhaiért.

Utamon a közigazgatási hatóságok figyelme, rokonszenve és szolgálatkészsége kísért. Pest várme-

VII. PÜSPÖKI JELENTÉS

gye és Nógrád vármegye főispánja, Pest vármegye alispánja, Heves vármegye főtisztviselői személyes megjelenésükkel megtisztelték az egyházkerület püspöki vizitációs bizottságát. A rendezett tanácsú városok polgármesterei, az illetékes járás főszolgabírái szakadatlanul velünk voltak, utunk nehézségeiből, terhéből és örömeiből egyaránt kivették a részüket. Az egyházmegye részéről Mocsy Mihály esperes minden gyülekezetben velem volt. Gondnokká választásától kezdve Teleki Tibor gróf úr is, sőt azelőtt is többször. Kivette a részt a munkából gróf Ráday Gedeon pesti egyházmegyei tanácsbíró úr, solti gondnok is, aki a főbb helyekre eljött és Gyöngyöستől Pécelig mindvégig velünk volt. Központi vagy pedig exponált helyeken megjelent a tanácsbírói kar élén dr. Darányi Gyula úr is, főképen a vizsgálat első felében, amikor, mint legidősebb egyházmegyei tanácsbíró, a gondnoki tisztet látta el. De nagy örömmel kell kiemelnem és jelentenem gróf Teleki József egyházkerületi főgondnok úr őexcellenciájának buzgóságát, aki körülbelül 17 gyülekezetben látogatásunk jelentőségét és díszét közreműködésével emelni méltóztatott. Tudomásom szerint ő az első egyházkerületi főgondnok, aki a püspöki vizitáció munkájában résztvett. Ezzel mindnyájunkat őszinte köszönetre kötelezett és ünnepet szerzett az illető egyházközségnek. Benedek Sándor egyházkerületi világi főjegyző úr őnagyméltósága szintén megtisztelt többszöri látogatásával. A jegyzői tiszt végzésében, annak adminisztratív és ígihirdetői ágában pedig a munkafelosztás elve szerint nagy segítségemre voltak hű szolgálataikkal az egyházkerület aljegyzői: dr. Kováts J. István, Hetessy Kálmán, Göde Lajos, Jóó Gyula, Jalsoviczky Károly és Thury Zoltán urak.

Utunk 1928 október hó 21-én Wekerletelepen ért véget. Felejthetetlen szép ünnepség és az egész egyházkerületet egybefoglaló keretek között folyt le a templom felszentelése és utána az egyházközség meglátogatása. A wekerletelepi szép nagy templom, e munkásokból álló gyülekezet kellős közepén, nemzedékről-nemzedékre ékes bizonytságot fog tenni a magyar kálvinizmus szívós és alkotó életerejéről. Nagy jutalom és kedves gyöngédség volt reám nézve, hogy ez utolsó napon egybegyűltek a Dunamelléki Egyházkerület összes egyházmegyéinek esperesei és gondnokai s közösen adhattunk hálát nagy munkánk bokrétaünnepén.

Hét esztendeig tartott a Dunamelléki Egyházkerület összes egyházmegyéinek meglátogatása. Elődeim közül ezt a munkát csak Szász Károly és Báthori Gábor püspökök végezheték el. Miután ez a mi mostani munkánk elsősorban ígihirdetői és evangelizációs út volt, elmondhatom, hogy a magyar református egyház újabbkori életében ez volt a legnagyobb evangelizációs campagne¹³. Ha a baranyai meg nem látogatott egyházközségeket kiveszem, bár ezeknek is lelkipásztoraival és gyülekezeteivel volt találkozásom és ha hozzáadom a budapesti egyházközség minden egyes egyházrészében püspökségem ideje alatt végzett ígihirdetői látogatásokat, körülbelül 250 gyülekezetnek meglátogatását végeztük el. Ehhez hozzá számíthatom az egyházkerület összes közép- és felsőfokú iskoláinak sokszor hetekig tartó vizitációs munkáját, megtoldhatom azzal, hogy a Dunamellék területén meglátogattam a nagyobb feyházakat, szeretet-intézményeket, népjóléti alkotásokat, állami és községi kulturális intézményeket és mindenütt egyházunk igazságait az evangélium örök vigasztalásait és buzdításait erőmhöz mértén hirdettem. Isten iránt csak a legnagyobb hálát érezhetem amiatt, hogy törekeny testtel, két végén meggyújtott gyertyához hasonlóan emésztődő lélekkel ezt a munkát az Ő kegyelméből elvégezhettem. Láttam egyházkerületem iskolás növendékeit, szemébe nézhettem az ifjúságnak és megáldhattam bennük a jövőt. Bajtársi kézsorítással találkoztam és beszélgettem minden presbiterrel, tanítóval és lelkipásztorral; egy néhány gyülekezetet kivéve, minden Dunamelléki katedrán hirdettem az Igét,

¹³ kampány, hadjárat

fényes nagy gyülekezetek előtt éppúgy, mint a legkisebbek és legelhagyatottabbak között. Lakoztam majdnem minden dunamelléki paróchia tisztos falai között. Sohasem éreztem annyira, mint épen e munka végén azt, hogy életünk legnagyobb áldása: élni a bizonyágtétel drága alkalmával. Megvallhatom, hogy az én református népem egyházához ragaszkodó, hitéhez hű; szomjazik az Ige után és hallgat az örökkévalóságból alázengő isteni parancsra. Elmondhatom, hogy az egész egyházkerületben az ébredésnek, lelki megújulásnak és elmélyedésnek nyilvánvaló és csodálatos jeleit láttam. Nem ősznek a népe, hanem tavasznak a népe a magyar kálvinizmus. Emberi gyarlóságok, botlások, elhanyagolások, mint a Sátán törvései, sok helyt tünetkeztek, de jelenthetem a Főtiszteletű Egyházkerületnek, hogy a Dunamellék papsága, minden fokú iskoláinak tanító serege, presbiterei, a kivételeket nem nézve, olyan hadsereg, amelyet öröm vezetni; aki életét nem féltve, élükre áll, tudja vinni magával ezer halálon át a győzelemre. Elmondhatom azt, hogy a Dunamelléki Egyházkerület lelkészi és világi vezetőiben a szellemi és erkölcsi értékeknek olyan garmadája csillog, amelyet Isten ingyen, jókedvűből adhatott csupán az ő népének. Az a nemzedék, amely most áll a kormányruznál, méltó a nagy időkhöz. Méltó nemcsak azon képességeinél fogva, amelyeket már bír, hanem azoknál a kegyelmi ajándékoknál fogva is, amelyek bűnbánó, alázatos, magát felajánló lelke Istentől elfogadhat. A hívő embereknek épen az a nagy kiváltságuk és csodálatos vonásuk, hogy imádságaikkal olyan erők birtokába juthatnak, amelyeket nem adhat a világ, de el sem vehet. Ez ünnepi pillanatban barátomul, bajtársamul és testvéremül érzem a Dunamelléki Egyházkerület minden öntudatos egyházi munkását, akár visel palástot, akár nem, s megáldom őket szolgálataikban. Isten adjon nekik az én elhanyagolásom után más, jobb és hűbb vezért, s ha én nem láthatom meg, az utánam következők érzék meg a mi könnyes magvetésünkre következő boldog és vidám aratást. Nagy munkám szinte kétezer felé járó bizonyágtételének legyen ez a végső és summázó bizonyágtétel emlékezetes koronája.

Ezt a munkát, úgy, amint elvégeztem, még egyszer újra kezdeni nem fogom. Hiányait kipótolom, a kihullott kalászokat felszedem és a leejtett szemeket a nagy szövőszék bordáiba újra beillesztem. De ha nem is kezdem újra, püspöki szolgálatomnak csak előkészítésül tekintem. Az ismerkedésnek, a talaj felszántásának munkája volt ez. Ezentúl jön egyfelől az egyház vezetőivel való csoportos pásztori munka és a központi helyeken tartandó, több napra terjedő, minden külső díszről és fogadtatástól megüresített és tisztán a lelkek építésére szánt evangélikációs munka. Kérem az összes tényezők hűségét és odaadó támogatását és kérem minden Dunamelléki református embernek buzgó imádságát, hogy ez az új munka, új barázda is áldott legyen.

Élet az egyházmegyékben

Az idei egyházmegyei közgyűlések rendes időben, gazdag programmal folytak le. Az egyházmegyei közgyűlések gerincét hova-tovább mindinkább az egyes alapos bizottsági jelentések teszik. Örömmel állapíthatom meg, hogy a tisztán jogi, adminisztratív és anyagi kérdésektől az egyházmegyék figyelme mindinkább spirituális kérdések felé fordul. Nem azért, mintha azok nem volnának fontosak. Jaj volna nekünk, ha valaha az a kevély gondolat férköznék a szívünkbe, hogy az egyház anyagi élete, pontos adminisztrációja, jogi biztonsága és tisztasága nem alkotó pillérei Isten országának. Csupán azt jelenti örvendő megfigyelésem, hogy az egyház elsősorban lelki státus és magunkra kell vonatkoztatnunk a hegyi beszéd igéjét: Keressétek először Isten országát és mindenek ráadásul megadatnak néktek. Minél többet foglalkozunk egyházunk spirituális kérdéseivel, hitvallásunk igazságaival, igehirdetésünk építő erejével, vallásánításunk beláthatatlanul nagy és fontos ügyeivel, a személyes és az intézményes pastoriáció problémáival és módszereivel, annál könnyebbé válnak az anyagi terhek, biztosabbá és jobbá

az egyház adminisztrációs élete. Kevesebb lesz a pör, több lesz az igazság, s egyházunk feltornyosuló erkölcsi tekintélye parancsolóbban fog érvényesülni a hitetlenség és vakbuzgóság ostromló seregei előtt. Írott jognál nagyobb a hódító igazság, politikánál erősebb a Szentlélek missziói ereje, s élet és halál rettentései között egyetlen sziklaszilárd menedék és fundamentum az Úr Jézus Krisztus és az Ő örök evangéliuma. Hadd kiáltssam oda a magyar református egyháznak e helyről: Felette igen szorgalmas vagy és sokra igyekszel, *de egy a szükséges dolog!*

Másik örvendetes jelenség az, hogy az esperesi jelentések mindenütt a lassú és biztos lelki megújulás jeleiről számolnak be. Lelkészek, tanítók, presbiterek, papnék konferenciái körönként és egyházként szorgalmas munkát végeznek. A konferenciák igen hasznos eszközök Isten országa építésében, de nem az egyetlen eszköz. A kevesen való hűség, a halálosan komoly köteleességteljesítés, a hit derült optimizmusa és a szolgálat acélkemény kálvini fegyelme, ez az az anyag, amiből anyaszentegyházunk felépül. A Heidelbergi Kátének nagyon fontos kérdése az 59-ik: Mi hasznát vésszed, ha mindezeket hiszed? Ma már nem az a baj, hogy nem tudjuk, mit kell tennünk; csak egy lehet a baj, hogy nem tesszük azt, amit tennünk kell.

Örömmel látom az esperesek jelentéséből azt is, hogy buzdítják lelkészeiket a vallástanítás intenzívebb gyakorlására. A somogyi esperes bátran és okosan mutat rá arra, hogy a nyolcosztályú elemi iskoláról szóló törvény életbeléptetésével lelkipásztorainkra új vallástanítási teher fog hárulni. Nyilvánvalóvá lesz az, hogy a személyekért és a jövő generációért vívott hadjáratban a döntő ütközetet a konfirmációi oktatásban vívjuk meg. Kérem a lelkipásztorokat, hogy ismerjék fel a konfirmáció centrális pásztori jelentőségét és életük legfontosabb feladatának, szolgálatuk legdrágább alkalmának tekintsék ezt a munkát. Arról is beszámolnak a jelentések, hogy az egyke pusztító veszedelme itt-ott mintha megtörni látszanék. Újól fog hangsúlyozom, hogy a magyar református egyház, s ezzel együtt a magyar közélet legnagyobb problémájának, az egyke veszedelmet tartom. Szeretnék rámutatni milyen helytelenül cselekszenek azok, akik gyönyörködve nézik, hogy a szomszéd ház szalmafedele tüzet fogott, pedig a saját zsúppal fedett hajlékuk alig egy pár arasznyira van a tüztől. Ma már nyilvánvaló igazság az, hogy az egyke nem felekezeti, hanem társadalmi és gazdasági betegség. Gyógyításában nagy szerepe van az egyháznak, de csak akkor, ha pásztori munkája mellett a törvényhozást és a kormányzatot olyan irányban inspirálhatja, hogy azzal a betegség társadalmi és gazdasági okait megelőzni lehessen. Ki kell emelnem azt is, hogy a vegyes házasságokban nemzeti csapásként reánk nehezedő könyörtelen római álláspont hódító ereje megtörni látszik, mert a reverzálisok terén a Dunamelléki Egyházkerület ma már kedvezőbb statisztikát mutat. Népünk még ebben is erősebb ellenállást tud kifejteni, mint a honorácior¹⁴ és történelmi osztályok. Az egyházmegyékből felhangzik a panasz aziránt, hogy az államkormány népiskolai politikája felekezeti iskoláinkra nézve a gyakorlatban sok sérelemmel jár. Ezek a sérelmek két csoportra oszthatók. Egyik csoport azt panaszolja, hogy az államkormány az átmenetileg elnéptelenedő iskolákat mostoha elbánásban részesíti: nemcsak hogy nem adja meg nekik a fizetés kiegészítési államsegélyt, hanem ha a gyülekezetek saját költségükön akarják feltartani az iskolát, az alsóbb tanügyi hatóságok ez elé is több akadályt próbálnak gördíteni. A másik csoport pedig az iskoláink tanítói díj levelének megállapítására vonatkozó sérelmeket foglalja magában. E szerint a közigazgatási és állami hatóságok sokszor egyoldalúan és octrojszerűen¹⁵ járnak el az egyházi

¹⁴ nem nemesi származású, de értelmiségi foglalkozása révén a jobbnál kedvezőbb társadalmi helyzetben levő személy, pl. ügyvéd, orvos, mérnök, lelkész

¹⁵ kényszerűen

hozzájárulás mérvének megállapításánál. Az egyházközséggel tárgyalásokat nem folytatnak, sokszor igen jogosult szempontokat nem vesznek figyelembe és az egyházközségeket olyan terhek hordozására kényszerítik, amelyek esetleg létét is fenyegetik. Nagy baj az iskola fentartói nyugdíj illeték kérdésének rendezetlensége is. Vannak egyházközségek, amelyek erejük végső megfeszítésével ezt az összeget pontosan befizetik, másoknál a községi képviselőtestület vállalja el a tehernek a hordozását. Ismét igen soknál mindezeideig befizetés nem történt és az iskolák terhére óriás hátralékok vannak előírva. Ezt a bizonytalan helyzetet rendezni kell, még pedig a törvénynek egyöntetű és következetes végrehajtásával, vagy határozott és általános érvényű módosításával. A gyakorlat ugyanis az, hogy az iskolák existenciális kérdése az egyes közigazgatási hatóságok személyi megítélésétől függ. Igen sok helyt a vármegyei számvevőség a községek költségvetéséből törli a felekezeti iskolák iskolafenntartói nyugdíj járulékának a beállítását. Ugyanakkor pedig egyéb új és talán nem ily életbevágóan fontos intézmény segélyezésére meglehetősen nagy összegeket vesznek fel. Ha ezt a nagy összeget az egyházközségeknek be kell fizetniök, mi lesz az óriási hátralékokban levő gyülekezetekkel? Helyes volt-e akkor megengedni, hogy ezek a tartozások hosszú időn keresztül fizetetlenül maradjanak? Ha pedig a hátralékokat akár a község, akár pedig az állam fogja átvállalni, ki fogja kárpótolni azokat az egyházközségeket, amelyek tartozásaikat kínos erőfeszítéssel befizették és így a többiekkel szemben nagy anyagi hátrányba jutottak, csupán azért, mert lelkiismeretesebbek és pontosabbak voltak?

Az egyházmegyék egyhangúlag hangsúlyozzák az adósegély valorizálását¹⁶, a törvényben biztosított kárpótlékoknak minden korlátozás nélküli kifizetését. Mindezeket a követeléseket és igényeket a magam részéről is jogosaknak, méltányosaknak tartom és érdekükben szavamat felelősségem tudatában felemelem. De ugyanakkor befele hangsúlyozom azt, hogy mindezeket az állami támogatásokat revízió alá kell vennünk. Nem lehet az adósegélyek tetemes részét az egyke miatt stagnáló vagy pusztuló gyülekezetek segélyezésére fordítani akkor, amikor nagy, erőtől duzzadó, de koldusszegény emberektől gyülekezetek semmiféle anyagi támogatáshoz nem jutnak. Intézkednünk kell a kicsiny és életképtelen gyülekezetek összevonása vagy legalább is tisztviselő személyzetének redukálása tárgyában. Ugyanakkor a felszabaduló anyagi erőket olyan helyre kell fordítani, ahol annak igazán láttatja van. Az adósegélyek 100%-os revíziója pillanatában meg kell kezdenünk az adósegélyeknek Isten országa szempontjából való gazdaságosabb felhasználását.

Egyik esperesi jelentés felemlíti, hogy a magyar református egyház caritatív munkája nem egységes. Ez az oka annak, hogy az államkormány népjóléti munkája a katolikus egyesületekkel és szervezetekkel csodálatos benső harmóniába jut és egyik a másikat hathatósan támogatja, míg ugyanezt református vonatkozásban nem állíthatjuk. Ha református szeretet-intézmény zörget, mindig vannak miniszteri rendeletekben, végrehajtási utasításokban, költségvetési beállításokban olyan praedispositiók¹⁷, amelyek a kérés teljesítését világosan és betű szerint lehetetlenné teszik.

Rámutat egyik esperesi jelentés a Papnék Háza név alatt létesülő fontos és kedves vállalkozásra, amely már eddig annyi nemes áldozatkészséget váltott ki. Akik a szívük után indulnak, sokszor nem tudják a hideg és számvető ész számára a világos és rentábilis tervet bemutatni, de az ösztönös megérzés a lelkek legmélyéről fakad, ahol Isten útmutatásai mozdulnak meg. Ajánlom ezt a tervet egyházkerületem minden vezető emberének figyelmébe s kérem őket, hogy áldozattal s szintén aranyat érő jó tanácsaikkal és praktikus segedelmükkel siessenek e nemes ügy támogatására.

¹⁶ ártértékelés

¹⁷ hajlam, hajlandóság

Iskolák

Theológiai Akadémiánk életében ez az esztendő bizonyos változásokat hozott létre. Az új ciklusra igazgatóvá választott dr. Sebestyén Jenő nyilvános rendes tanár. A lelépő igazgatónak dr. Kovács Istvánnak magam és egyházkerületem köszönetét és elismerését nyilvánítom két cikluson át végzett energikus és eredményes munkálkodásáért. Az új igazgatót, dr. Sebestyén Jenőt, bizalommal és szeretettel köszöntöm. Felügyelő tanári állásától egészségi állapotára való hivatkozással megvált Hamar István úr. Neki is hálásan köszönöm mindazt, amit a legnehezebb idők alatt, 1918–1928-ig ifjúságunk és theológiai főiskolánkért elismerésre méltóan tett. Tisztségének betöltése úgy volt legjobban elintézhető, ha kapcsolatba hozzuk a még mindig üres egyháztörténeti tanszék teendőinek ellátásával. Dr. Csekey Sándor theológiai magántanár, szalkszentmártoni lelkész úr gyülekezetétől és egyházmegyéjétől egy évi szabadságot kapván, a theológiai választmány által egy évre megválasztott az egyháztörténeti tanszék helyettes tanárának, s ilyen minőségében megbízatást nyert az internátusi felügyelői tanárság ügykörének ellátására. Munkásságához szép reményeket fűzünk és szolgálatára Isten áldását kérjük. Rá kell mutatnom arra, hogy egyházkerületünk egyre súlyosbodó anyagi helyzete miatt theológus ifjainkat nem részesíthetjük olyan támogatásban, amint szeretnénk. Internátusi díjaiknak csak egy részét tudjuk a Theológia jövedelméből fedezni, a többi részt nekik kell eléreremteniök. Ebből az következik, hogy sok kiváló dunamelléki diák más, nagyobb stipendiumokat nyújtó theológiákra iratkozik be. Az itt maradtak pedig vagy annyi magánmunkát vállalnak a még hiányzó tanulási költségek előteremtésére, hogy ez fizikai erejük és egészségük megrokkolására vezet, vagy pedig főiskolai kötelességük elhanyagolását és előkészületük elsekélyesedését idézi elő. Itt volna már az ideje annak, hogy a papnevelés eminens érdekében egyházaink jelentősebb terhet vállaljanak magukra. Ennek első lépése a legatio¹⁸ intézményének megszervezése volna. Erdélyben és a Tiszáninnen a legatiókból begyűlt összeg majdnem fedezi a diákság tanulási költségeit. A Dunamellék pedig, ahol annyi jómódú gyülekezet, vagy legalább is jómódú hívekkel bíró gyülekezet van, nem tudott még annyira menni, hogy legatiókkal a theológus diákságnak tetemesebb segélyt juttasson. Ajánlom ezt a kérdést az egyházközségeink figyelmébe.

Középiskoláinkról és tanítóképző-intézeteinkről a tanügyi jelentések során részletes és hű képet nyerünk. Itt csak annyit emelek ki, hogy folyó év október 31-én az egyházkerület és a budapesti egyházközség letette alapkövét az általuk fenntartott Baár-Madas református leánynevelő-intézetnek. 4000 négyszögöles parkban Budán, a Rózsadomb keleti oldalán épül fel az új Baár-Madas leánylyceum, amelyről van okom remélni, hogy az ország egyik legkülönb leányközépiskolája lesz. A kunszentmiklósi reálgymnázium nagyobb államsegély birtokában rövid időn belül megépítheti rég szükségessé vált épületét. Nagykőrösön megnyílt az új református polgári fiúiskola és Kecskeméten szépen fejlődik az új református leánygymnázium kicsiny palántája. Erős munka folyik a kecskeméti tanítónőképző és a körösi tanítóképző-intézet új épületeinek érdekében. Ha az ígéretek, amelyek e tárgyban tétettek, aranyvalutában leszámíthatók, jövő évre a kecskeméti tanítónőképző-intézetről már kész eredményeket jelenthetek be.

Anyagi ügyek

Egyházkerületünk és egyetemes egyházunk egyik nagy kérdése a hitelügy rendezése. A háború és utána az összeomlás körülbelül három lustrumot¹⁹ kitevő ideje, még akkor is, ha egyenes pusztítást

¹⁸ teológus hallgatók vendégéghirdetői szolgálata a gyülekezetekben a nagy ünnepek alkalmából

¹⁹ öt éves időszak

nem okozott volna az épületekben, mint ahogy nagyon sokat okozott, az élet természetes fejlődésével beláthatatlanul nagy feladatok elé állítaná a református egyházat. Vegyük ehhez azt, hogy a hazafias református egyház a háború alatt erején felül vitte a haza oltárára megtakarított aranykoronáit, amelyeket a hívek közadakozásából vagy pedig veritékes közmunkájából gyűjtött, rendes, rég szükségessé vált építési célokra. A hadikölcsönre váltott pénz azonban hamuvá vált. Elvesztek az egyházaknak olyan tőkéi is, amelyek takarékpénztári betétekben és pupilláris²⁰ értékpapírokban voltak elhelyezve. Odalett közalapunk, amely az utolsó 30 esztendőben mérhetetlenül sok áldást hozott egyházunkra! A rohanó idő pedig egyre nagyobb szükségek elé állítja egyházunkat és egyre parancsolóbban követeli a 15 év óta szünetelő építkezések folytatását. Mihez kezdjen a szegény magyar református egyház, mikor áldatlan pénzvizonyaink miatt a kölcsön szinte megfizethetetlenül drága? Ezért volt a kormánynak igen bölcs és a legnagyobb hálával fogadott intézkedése az, hogy költségvetésébe 35 évig tartó annuitásos²¹ segélyösszegeket állított be. Mélyen fájlalom, hogy a kicsiny, de sokat ígérő kezdet az idén nagy válságba jutott. Ezért fordult a református egyház minden rétegének osztatlan érdeklődése a Protestáns Hiteliroda vállalkozása felé, amely a jelenlegi viszonyok között versenyen kívül kedvező feltételek mellett nagymennyiségű külföldi hitelt helyezett kilátásba. Ennek a vállalkozásnak az elmúlt félszáz évben végig küzdött nehézségei őket is, minket is figyelmeztetnek arra, hogy a jelenlegi pénzügyi helyzet nem elég kedvező nagyobb arányú pénzügyi műveletek véghezvitelére. A kölcsön kétségtelenül kedvezőbb minden más, manapság nyerhető kölcsönnél, ez azonban csak relatív előny, mert még ez a kedvező kölcsön is oly rendkívüli terheket ró az igénybevevőre, aminőkről az előző generációnak fogalma sem volt. Háború előtt 4½ percentért²² lehetett amortizációs kölcsönöket felvenni, ma 9 percent az ára. Tulajdonképpen háromszor fizeti vissza a felvett pénzt az adós, s ezenkívül viseli azt az óriás kockázatot, hogy a kölcsönt és kamatait aranyértékben kell megtérítenie. Valutánk legkisebb ingadozása vagy idői aláhanyatlása már óriási veszteségeket jelenthetne a kölcsönzőkre nézve. Épen azért nagyon kérem az egyházközségeket, hogy csak különösen megokolt esetben, fontos lelki célokat szolgáló intézmények létesítésére és eléggé biztosított jövedelemforrás mellett vegyék igénybe a külföldről felkínálkozó tőkéket.

Összefoglalás. Főkérdések

Végére érve püspöki jelentésemnek, még egyszer összefoglalom a legfontosabb kérdéseket. Dunamelléki Egyházkerületünk és református egyházunk legnagyobb substantialis²³ kérdése az egyke-kérdés. Kerületünknek legfontosabb adminisztratív problémája a desolálódó²⁴ egyházközségek és a feltornyosuló új egyházközségek disparitásának²⁵ kiegyenlítése, egyfelől új egyházmegye alkotásával, másfelől a néptelenedő egyházközségek összevonásával. A kálvinizmus gyakorlati életprogramjára nézve legfontosabb kérdés egyházunknak a szociális problémához való viszonya és e viszonynak olyan rendezése, amely által református egyházunk az ipari munkásság nagy, áldott inspirátora és géniusza lehet. A belső rendtartás szempontjából meg kell oldanunk az egyházfegyelem kérdését, először annak bibliai vonatkozásában, másodsor hivatalosaira nézve a magasabb és szigorúbb mérték állandó al-

²⁰ gyámhatósági

²¹ határozott idejű

²² százalék

²³ lényegi

²⁴ pusztuló

²⁵ itt: különbségeinek

kalmazásával. Nem szabad azt tūrni, hogy egy egyházmegyét éveken át egy renitens, hanyag, lefele vitézł egyházi tisztviselő foglalkoztasson. Háborús világot élünk, a katonák között vasfegyelmet kell tartani. A szeretetnek és elnézésnek minden balzsamöntésére kész vagyok az ártatlan együttszenvédőkkel szemben, de kíméletet nem ismerek, amikor méltatlan szolgától kell az egyház egészséges testét megszabadítani. Végső nagy, belső kérdése az egész református egyháznak a belmisszió ügyének megoldása. Sokszor elmondottam, hogy az egyházi ébredés, különösen a Dunamelléken az egyesületi keresztyénség típusában lépett fel és még ma is nagyrészt abban él. Még a szigorúan egyházas programmú mozgalmak is inkább baráti és pártközösségek, mint az egyház hivatalos életműködése. Ebből az következik, hogy az ébredési mozgalmak kivonják a hivatalos egyházi keretekből a legértékesebb elemeket, azokat egyesületekbe, pártokba és baráti közösségekbe szervezik meg. Ezek a szervezetek nélkülözik az intézményes ellenőrzést az egységes irányítást és a fokozatos felelősség törvényét. Viszont nagy mértékben segítik elő és ruházzák fel szárnyakkal az egyéni kezdeményezést, de a személyek szuverenitását is. Ezenkívül pedig nincs semmi garancia arra, hogy az egyesületi keresztyénség bizonyos százados és traditionalis meder között megtartassék. Egyesülettel szemben egyesület, párttal szemben párt, baráti körrel szemben baráti kör létesül: és a legnagyobb értékek felőrlődnek a személyi érdekek, vagy csoportkonkurenciák malomkövei között. Mindezek a csoportosulások az egyház óriási erkölcsi súlyát, nagy közjogi tekintélyét és morális tőkét a maguk kedvezményezésére igyekeznek felhasználni, s ezáltal a hivatalos egyház egyszer oda fog kerülni, hogy nem ő vezet, hanem őt vezetik, vagy épen széjjel szedik. Közben az egyház kénytelen megmaradni jogi, adminisztratív, gazdasági, s legfennebb iskolai kérdések tárgyalásánál, s mindazt a fölséges, nagy funkciót: a pásztorságot, intézményes szeretetmunkásságot, a kovász nagyszerű szerepét olyan emberek végzik el, akik az egyházért dolgoznak ugyan, de nem az egyházban és nem az egyház által. Innen van egyházi életünknek állandó nyugtalansága, az a bizonyos idegesség, amely az ügyekkel a személyeket mindig összezavarja, s amely legfontosabb kérdésnek azt tartja, ki a Pálé, ki az Apollosé és ki a Péteré. Nem lehet ezt a kérdést hatalmi szóval megoldani s egyetlen tollvonással megsemmisíteni mindazt a munkát, amelyet az ébredésnek immár történelmi egyesületei és csoportjai Magyarországon végeztek. Ez azt jelentené, hogy az egyház levágja és eldobja magától jobbik részét. De nem lehet sokáig hagyni ezt a munkát a szabad és önkéntes egyesületek, csoportok, pártok és baráti körök kezében sem, mert ez később őserdők helyett zöldelő és hasznavehetetlen fagyöngyök tenyésztését fogja eredményezni. Annál virulóbb a fagyöngy, minél inkább pusztul a tölgy. Minden református embernek, akár egyházi hivatalos megbízatásban, akár szabad egyesülésben dolgozzék, egy nagy közös céljának kell lennie; ezt a közös célt így fejezhetem ki: evangelizálni kell az egyházat azért, hogy az evangelizáló szabad mozgalmakat egyházasítsuk. Amily mértékben hibás az a független mozgalom, amelyik húzódik az anyaszentegyház öletől, rendjétől és fegyelmétől, csak a tejét és tekintélyét veszi igénybe, épen olyan hibás minden egyházi hivatalos, püspöktől le a harangozóig, aki készségesen, bátran és határozottan nem áll az egyház nagy ébredő mozgalmi mellé és nem vállalkozik arra, hogy maga az egyház végezze el mindazt, amit eddig a szabad csoportok végeztek. Végezze épen azok által, akik eddig kezdték és szolgálták ezt az ügyet. Mint ahogy az egyházfi vagy kurátor nem ülhet be a tanár helyére görögöt praelegálni²⁶, vagy nem mehet fel a szószékre prédikálni, mert mindezeket a funkciókat olyanokkal kell végeztetni, akik értenek hozzá, úgy a nagy missziói feladatokat, evangelizációs biblia-köröket, vasárnapi iskolákat, diakonissza-képzést, traktátust, ifjúsági munkát, csak azok által lehet és kell végeztetni, akiket Isten kegyelmi ajándékokkal erre elhívott. Nem

²⁶ előadást tartani

tudom, az országos zsinat és a magyar református közvélemény mennyire látja át ezt az igazságot, amelyik előttem a kétszer-kettő evidenciájával bír. Nem tudom, a most üléselő zsinat mit tud tenni ennek a nagy kérdésnek a megoldására, de azt ünnepélyesen kijelentem itt, felelősségem tudatában, a látás bizonyoságtevő erejének hatalma alatt, hogy ebben a kérdésben végre rendet teremteni fontosabb és nagyobb jelentőségű a magyar református egyházra, mint a türelmi rendelet, mint a 48:XX., mint az egyházpolitikai törvény, mint minden államsegély és kongrua²⁷ törvény. E téren mindig lehet egyetlenegy lépést tenni, csak önmagunk megtagadásáról van szó és minden lépés lehet eredménnyel biztató, nagyszerű kezdet.

Kérem jelentésem tudomásul vételét.

²⁷ lelkeszi illetmény állami kiegészítése